

Olasás közben

AZ ANEKDOTA

(Nemrég jelent meg Illés Béla anekdotás könyve, továbbá az első jelentősebb magyar anekdota-gyűjtemény, a XVIII. századi erdélyi életet szinte forrásértékű hitelességgel megelevenítő *Nagyenyedi Democritus*, Hermányi Dienes József munkája.)

Az anekdota műfajáról, amelyet egyforma illetékességgel tekint magáénak a néprajz és az irodalomtudomány, talán Jókai írta a legjelentősebbet: „Semmi népleírás nem rajzolja oly jól egy nép életét, jellemét, észjárását, mint ahogy ez maga képes önmagát rajzolni adomáiban. Minden adoma egy tanulmányvázlat, mely egyént, osztályt, korszakot s abban uralkodó eszmejárást jellemez, s ezekből alkothatja meg a korfestő az egész képet.” Különösen érdemes ezt nálunk hangsúlyozni, ahol oly jelentős az anekdota irodalmi szerepe. Az anekdotákban sűrűsödő kor- és jellembrázolás, az anekdotikus szerkesztés nemcsak Jókai és Mikszáth életművére jellemző, hanem — hogy csak néhány nevet említsék — Eötvös Károlyéra, Tömörkényére, Mórásra, vagy — hogy az élő magyar irodalom példájából is álljon itt — Tersánszky J. Jenőre, Illés Bélára, Rideg Sándoréra is. Jelentkezhetik kedélyes tréfaszóval, a bírálat tüskéivel, a humor lágy fényeivel, s az indulatos szatíra vitrioljával — de mindig a bölcsesség, az élettapasztalatok gazdagsága adja savát-borsát.

Az anekdota szót egy bizánci történetírónál (Prokopiasz, VI. szd.) találjuk meg először; így nevezte a bizánci császárság hivatalos történetéből kihagyott érdekes, jellemző apróságokat, tréfás históriákat (az anekdota szószerinti magyar jelentése „kiadatlanok”). Természetesen anekdoták azelőtt is voltak; például Herodotosz vagy Plutarkhosz írásai máig gazdag lelőhelyei a kitűnő anekdotáknak. Az anekdota történeti fejlődése során hol ismert személyeket, hol nemzetek, társadalmi rétegek, foglalkozási ágak tipikus alakjait veszi szívesebben tollhegyre. Mindig erős benne a harcos tendencia; gondoljunk az olasz humanizmusnak a klerikális bigottságot vesző *facetiáira*, a német parászháborúk nyers *schwankjaira* vagy a Voltaire, Lessing műveiben felbukkanó antifeudális, antiklerikális anekdotákra. Ihletheti spontán vidámság, didaktikus cél vagy harci tűz — mindig nyilvánvaló és hatásosan megfogalmazott erkölcsi vagy társadalmi igazság s emberismeret sugárzik a rövid, fordulatos, csattanós

történetből. Említsük meg még egy jellegzetes vonását: művelődéstörténeti értékét. Múltba tűnt szokásokat, pusztuló hagyományokat őrizhet. Mindenki ismer például pereskedő állatokról szóló anekdotákat. De kevesen tudják, hogy ezek az anekdoták és népmesék régi, valóságos gyakorlatot tükröznek, amikor szabályosan perbe vonták az emberek ellen vétő állatokat (Racine-nak *A pereskedők* című komédiájában egy kappant lopó kutya kerül vád alá).

Az anekdota történetével foglalkozó szakemberek — nálunk elsősorban György Lajos — kimutatják, hogy a világirodalom egész hatalmas anekdotakincsének jelentős része nem is nagyszámú alap-típusra vezethető vissza. Az anekdoták „vándorolnak”, s lényegében ugyanaz az anekdota feltűnik Nagy Sándorral, Naszreddin hodzsával, Eulenspiegellel vagy Mátyás királlyal kapcsolatban. Általában nagyon jellemző, mikor, miért és hogyan lesz egy anekdota-téma évszázados vagy évezredes lappangás után ismét népszerű.

Háromszáz gyűjteményben kiadott mintegy húszezer anekdota, több mint kétszáz éclapnak még jórészt feldolgozatlan anyaga jelzi nálunk az anekdota szerepét; azt, hogy „anekdota-kedvelő nemzet vagyunk.”

Felsoroljuk legfontosabb anekdota-gyűjteményeinket: Hermányi Dienes József *Nagyenyedi Democritusáról* (1759) már beszéltünk; Kónyi János strázsmester 1782-ben adta ki gyűjteményét jórészt nyers katonanekdotákkal; András Sámuel kötetében (*Elmes és mulatságos anekdoták*, 1790) főképp nemzetközi témák magyar változatait olvashatjuk; a történetíró Szirmay Antal (*Hungaria in parabolis*, 1803) latinul írta művelődéstörténeti jellegzetességeket őrző anekdotáit; Nagy Ignác műve (*Bors és paprika*, 1845) a reformkori Magyarország érdekes kaleidoszkópja. A későbbiek közül kiemeljük Aszalay József *Szellemi omnibuszát* (1856), Beöthy László anekdotás naptárait, Vajda János *Magyar borsát* (1876), Gracza György *A nevető Magyarország-át* (1901), Tóth Béla hatkötetes *Magyar anekdotakincsét* (1898), Takáts Sándor hasonló témájú könyvét (*A régi Magyarország jókedve*, 1921) és Varró-Lambrecht *A világirodalom anekdotakincse* című gyűjtésének két kötetét.

P. L.